POLAK PATRYOTA

DZIEŁO PERYODYCZNE

PRZEZ

TOWARZYSTWO UCZONYCH.

NA ROK 1785.

Całego Dzieła Szosta częśc

NA DZIEN 15. MARCA.

Nakładem Towarzyſtwa

W WARSZAWIE

W Drukarni P. DUFOUR, Konſyliarza Nadwornego, J. K. M. i Dyrektora Drukarni Korpuſu Kadetow.

INFORMACYA.

Zadosyć czyniąc żądaniu wielu naszych czytelnikow, postanowiliśmy mieścić tu obiaśnienie składu całego dzieła, aby czytaiący wiedział iaka w każdym Rozdziale zawiera się materya.

ROZDZIAŁ I. Traktować będzie o Ekonomii polityczney, o handlu i wszystkich części policyi stosownie do Kraiu.

ROZDZIAŁ II. O Rolnictwie, o Kunsztach, o wszystkim co należy do gospodarstwa domowego, stosownie do Kraiu.

ROZDZIAŁ III. O cnotach i przywarach w Obywatelstwie w powszechności i wszczególności stosownie do Kraiu.

Dodatek do pierwszey Części o Woyskowey sztuce w powszechności.

ROZDZIAŁ IV. O Moralności stosowaney do Prawodawstwa stosownie do Kraiu.

ROZDZIAŁ V. O sztuce Lekarskiey w powszechności i wszczególności, o chorobach i utrzymywaniu zdrowia.

ROZDZIAŁ VI. O rzeczach przyrodzenia, oraz zabawy.

ROZDZIAŁ VII. Gdy będzie miał mieysce, traktować będzie o literaturze w powszechości.

Dodatek do drugiey części o handlowych rzeczach w powszechności.

ROZDZIAŁ IV.

Koniec uwag względem obowiązku Prawodawcy zmierzania Prawem, do poprawy obyczaiow; Materya przerwana w tymże Rozdziale na karcie 188.

DOświadczenie nam pokazuie, że Prawa daleko od tego, żeby miały moc kierowania namiętności, nawet szturmu przesądow wytrzymać nie mogą. Maiąc człowiek rozgrzeszenie od przesądow, nie boi się że go Prawa potępią. Są nawet takie zdarzenia, iżby się człowiek w oczach świata skalał, gdyby się do Prawa stosował. Prożno grzmi Prawo przeciwko mniemaniu i przesądowi: straszy, ale nie przekonywa: i gdy raz przyidzie moment boiazni, tyle iuż tylko słuchaią Prawa,

ile ſię z przyiętemi zwyczaiami i zdaniami upoważniaiącemi te zwyczaie zgadza, chociaż one za złe i wyſtępne ſą poczytane: ſłowem, codziennie ſmutne zdarzaią ſię okazye, zawołać z Horacym. *Quid vanæ proficiunt leges ſine moribus?*

Ażeby Prawa wydały obyczaie, trzeba było do tego, aby podczas milczenia namiętności, podczas bezkrolewia wyſtępkow, i podczas ſnu oſobiſtego intereſſu poſtanowione były: inaczey mniey lub więcey ſię na nich ſzkodliwe namiętności wyſtępkow, i oſobiſtego intereſſu znaki wyryią. Ale kiedyż taki moment upatrzyć można? kiedy milczą namiętności? kiedy wyſtępek niema ieſzcze panowania? kiedy śpi interes oſobiſty? Kiedyż taki moment upatrzyć, gdy ſam Prawodawca maiący także ſwe intereſſa, ſwe ułomności, i ſwe ſzczegulne ſłabości, nie będzie przymuſzony iść za cudzemi, uſtępować przed ich mocą, zamknąć oczy na niektore nierządy, uſtąpić okolicznościom, użyć oſtrożności z nie-

ktoremi nieprzyzwoitościami, nietknąc się niektorych wartych potępienia zwyczaiow, szanować pewne przesądy, i poyść za potokiem mniemania? Prawa przez takowe więzy ściśnione, mogąż naprawić i wydoskonalić obyczaie?

Prawa były postanowione i wpoione obyczaie, mowi Pisarz księgi o duchu Praw, co się ma rozumieć, że się panowanie obyczaiow na sile i władzy przymuszaiącey niezasadza, że obyczaiom nakazać niemożna, ale że się wlewaią w umysły i serca, a zatym ani iedynie ani prosto samych Praw płodem bydź nie mogą.

Zdaie się Prawodawstwo obyczaiow (pozwoliwszy na to, że one mogą bydź przedmiotem Prawodawstwa) powinno należeć do tego zgromadzenia, ktore Cyceron w definicyi swoiey prawdziwey chwały, oznacza: iż *ona iest zgodna pochwała ludzi poczciwych, i głos nieskażony dobrze o zacności cnoty sądzących.* To to zgromadzenie, sprawiedliwie szacunkiem albo przyganą publiczną szafuiące,

to zgromadzenie mniey lub więcey liczne, ale nieſkończenie godne poważania, powinno mieć Prawo decydowania o wſzyſtkich wątpliwościach i we wſzyſtkich zdarzeniach, o ktorych Prawa milczą, a ktore ludzkość i obyczaie wiele obchodzą: oburzenia wzgardy publiczney przeciwko tym, ktorzy gardzą obyczaiami i ſzwank im zadaią, iako przeciwnie uczczenia publicznie tych, ktorzy ie ſzanuią, i powagę ich przykładem ſwoim utwierdzaią. Szczęśliwe ſpołeczności maiące wiele członkow godnych ſkładać takowe trybunały.

Wracaiąc do Praw: podobno Likury nadto ſobie pozwolił zabraniaiąc, ażeby nigdy żadnego Prawa piſanego w Lacedemonie niebyło; lecz ten zakaz przynaymniey to pokazuie, iż więcey mocy obyczaiow niż mocy Praw ufał. Podobnież dawni Niemcy myśleli, iak piſze Tacyt: tak będą zawſze myślić wſzyſtkie Narody, ktore ſię przy pierwotney proſtocie ſwoiey zachowaią.

Ale czyż trzeba wnieść z tego cośmy powiedzieli, że Prawa żadney cale mocy nad obyczaiami nie maią? Nie ta ieſt myśl naſza: gdyby Prawa złe tylko wſtrzymywały i hamowały obyczaie, gdyby tylko zbrodnie mogące z nich wyniknąć tamowały, przezto ſamoby wielką obyczaiom przyſługę czyniły. To tylko chcieliśmy powiedzieć, iż nie trzeba zupełnie na ſame Prawa zdawać piecza zachowania obyczaiow, a mniey ieſzcze pieczą ich wydoſkonalenia: iż one bardzo mało albo nic cale charakteru Narodowego niepoprawuią: że naſienia wyſtępkow nie przytłumiaią, i nie maią tey dzielności, ażeby ludzi poczciwemi uczyniły. A zdrugiey ſtrony chociaż Prawa nie maią mocy nad obyczaiami, mogą czuwać nad ich zachowaniem i choć pobocznemi drogami przykładać ſię do ich wydoſkonalenia. Podobno też to i wina Prawodawcow ieſt, że Prawa nie maią mocy nad obyczaiami, i tak mało ſercami ludzkiemi władaią. Niech Prawa będą wyro-

kiem woli powſzechney, niech zawſze wyobrażenie ſzczęśliwości publiczney i intereſſu społeczności dobrze wzięte, wyſtawuią; niech ſię nie zdaią rozkazować, dla tego, że ſię podoba rozkazować, niech mniey grożą a więcey zachęcaią, niech ſię mniey poſkramianiem namiętności iako raczey kierowaniem ich, albo przyduſzaniem zatrudniaią, niech cnotę łatwą do praktykowania uczynią, a trudności do dogodzenia wyſtępkom poſtawią, niech ſię bardziey ſtaraią oddalać pokuſy iak karać tych, ktorzy im ſię zwyciężyć daią, niech ſię nigdy od łonu oycowſkiego nie oddalaią, niech poſłuſzeńſtwo miłym uczynią, i niech ſię raczey ſtaraią, ażeby ie kochano, niż żeby ſię ich bano: a w tenczas obaczem, iako ſię obyczaie do ducha praw ſtoſować będą, wkorych będą widziały dla ſiebie podporę, opiekę, oſtrożność i troſkliwe ſtaranie, ażeby ſię nie popſuły. Daymy kilka przykładow takowych Praw, ktore tę cechę na ſobie noſzą.

Wszelkie Prawo zmierzaiące do utrzymania poszanowania człowieka ku sobie samemu, i wpaiaiące weń sentyment swoiey godności, tym samym poszanowanie ku obyczaiom wpaia.

Wszelkie Prawo pociągaiące człowieka do ćwiczenia się w szacunku i życzliwości ku innym ludziom, sprzyia obyczaiom.

Wszelkie Prawo dążące do zachowania przystoyności, do umocnienia wstydu i do zmnieyszenia fałszywego i zmyślonego wstydu, do dobrych się obyczaiow przykłada.

Prawa wpaiaiące poszanowanie ku prawdzie, a fałsze i kłamstwo hańbą okrywaiące, tym samym do zachowania obyczaiow zmierzaią.

Prawa uprzątaiące łatwość i okazye popełnienia złego, większą czynią społeczności przysługę, niż owe, ktore popełniony występek karzą.

Toż trzeba mowić o Prawach uprzątaiących niezgody i kłotnie między ludźmi: lepsze są one od tych Praw, ktore są na przyduszenie i

zakończenie niezgody i kłotni postanowione.

Wszelkie Prawo zmierzaiące do utrzymania iedności między familiami, sprzyia obyczaiom.

Wszelkie Prawo wzmacniaiące powagę Oycowską i podległość domową, tym samym panowanie obyczaiow umacnia.

Prawa wielkie dobro czynią obyczaiom, kiedy tyle powagi, ufności i wolności Obywatelowi udzielaią, ile iest pewne, że tego na złe nie zażyie.

Prawa, ktore sprawiedliwie ocenią dobra i złe życia tego, i przez to mniemanie publiczne w tey mierze oświecaiące i prostuiące, wielką obyczaiom przysługę uczynią.

Mowiąc wszczególności, wiele byto obyczaiom pomogło, gdyby Prawa moc pieniędzy zmnieyszyły, a przeciwnie moc honoru powiększyły.

Prawa zbyteczne y nierowności fortun zapobiegaiące, i nagłemu wzrostowi fortuny przeszkadzaiące, w tym są pomocne obyczaiom, iż do pe-

wnego punktu zepſucia za złym używaniem bogactw idącemu, i nierządom, z nędzy ſię rodzącym zapobiegaią.

Wſzyſtkie Prawo interes ſzczególny z powſzechnym intereſſem wiążące, wielkie tym ſamym dobro ſpołeczności i obyczaiom przynoſi.

Nic nie ieſt lepſzą cechą dobrego Prawa, iako gdy Praw poſzanowanie i przywiązanie, ku Prawodawcy ſprawuie.

ROZDZIAŁ V.

Przepisy zachowania się w stanie bądź zdrowia bądź choroby, czyli Reguły dyety.

TRzeba tu, gdy rzecz mamy o porządnym zachowaniu się w życiu czyli dyecie, wymienić przepisy na ktorych ona polega, dla przełożenia użycia dobrego lub złego wszystkich rzeczy przyrodzonych. Trzeba ie przystosować do rozmaitych okoliczności, do zdrowia i choroby; ktore to stany iako są cale sobie przeciwne, tak nie iednakowey dyety potrzebuią.

Mówiąc o dyecie, przy zdrowiu człowieka utrzymuiącey, uważać trzeba, iż dyeta podług różności temperamentu, wieku, płci, pory, czasu, klimatow iest różną.

Co do Temperamentu.

Ażeby dokładne dać przepiſy tego, co przyzwoita ieſt każdemu temperamentowi, trzeba poznać dobrze iego naturę.

Temperament choleryczny, ktory układ części tęgich (ſolidorum) czyni bardzo natężony i łatwy do poruſzenia ſię; zkąd wypada, że humory ſą w poruſzeniu uſtawicznie, i ogień w źwierzęciu powiękſzaią; ten wymaga, ażeby człowiek takowy maiący temperament żył w powietrzu bardziey zimnym i wilgotnym niż ſuchym i ciepłym; ażeby zażywał pokarmow odwilżaiących i chłodzących: napoiu obfitego i niezapalaiącego: ażeby ułatwiał wychod ſtrawionych pokarmow, i przykładał ſię do ułatwienia tranſpiracyi, ażeby ſię chronił pokarmow rozpalaiących: mięſa tłuſtego, potraw mocno przyprawnych, korzennych, pieprznych; trunkow mocnych, zbytku wnapoiach burzących, zbytecznego poruſzenia ciała i umyſłu, namiętności, ktore wielkie poruſzenie ſprawuią,

Temperament melancholiczy, daie tęgość żyłom, i ściſka tęgo części ciała, co ſprawuie, że organa ſą mniey czynne, że bieg humorow ieſt opieſzały i leniwy, że krew i wſzyſtkie płynne częsci ſą ſkłonne do zgęſtnienia: że ſię iakaś formuie ſkłonność panuiąca, i nie iakieś tworzą ſię zawady w odprawowaniu funkcyi tak ciała iak i umyſłu. Trzeba zatym, ażeby ci, ktorzy ſą tego temperamentu wyſtrzegali ſię wſzyſtkiego, co może przyczyniać ſię do zgęſzczenia i ociężałości humorow, iako zbyteczności gorąca i zimna, pokarmow grubych trudnych do ſtrawienia, iako ieſt mięſo twarde i żyłowate, leguminy mączyſte: ażeby nie używali napoiow tęgich, ażeby ſtarali ſię żyć w powietrzu umiarkowanym bardziey ciepłym i wilgotnym, niż zimnym i ſuchym, i tak rzeczy przeciwne przeciwnym zaſtawione będą, ażeby żyli ſkromnie letkiemi potrawami, pili nie mało wody czyſtey lub lekko czym zaprawioney, ażeby zażywali ſpomiarkowaniem po-

ruſzenia ciała oſobliwie ieżdząc na koniu, chodząc &c. ażeby ſtarał ſię o rozrywki przez rozmaitość miłych widokow, chroniąc ſię wſzelkiey pracy, wſzelkiego ſilenia ſię umyſłu, ktore nie rozweſelała ale morduie.

Temperament krwiſty czyni człowieka ſkłonnym do obſitości krwi; w innych rzeczach podobny ieſt innym temperamentom. Przeto ci, ktorzy ſą tego temparamentu powinni ſię chronić tego wſzyſtkiego, co może zbyteczną obſitość humorow ſprawić: powinni ſię powściągać, ażeby nieiadali wiele mięſa, i wſzelkiego pokarmu bardzo poſilnego: wiele nie pili wina, i likworow gorących, i nadto ſnu nie używali. Bardzo dla nich ieſt pomocna i pożyteczna żyć w powietrzu umiarkowanym, ponieważ i gorąco i zimno zarowno ieſt ich temperamentowi przeciwne: żyć ſkromnie, przyzwyczaiać ſię zawczaſu do wſtrzemięźliwości, do ſpoſobu życia twardego, do grubych pokarmow; zażywać napoiu letkiego i rozrzedzaiącego, nie tamo-

wać płynienia krwi nosem, ktore naturalne iest ludziom krwistym, chronić się zgryzoty, i wszelkiego zmartwienia duszy, bo to może bieg humorow tamować.

Ponieważ w temperamencie flegmatycznym panuie wodnistość kleiowata, i składa masse humorow, sprawuie poruszenie ich ociężałe, zkąd wszystkie czynności tak ciała iak i umysłu idą leniwie, przeto ludzie takiego temparamentu powinni starać się pobudzać bieg płynności, zagrzewać ruchowatość części tęgich ciała, zażywać wszystkiego co może wzmocnić organy, i poprawić zbytność zimna i wilgoci przez ciepło i suchość. Powinni się wystrzegać żyć w powietrzu wilgotnym i zimnym; ani się karmić pokarmami roślinnemi, niemaiącemi wiele soku mocnego, iakie są naprzykład owoce i ogrodowiny bez przyprawy. Mięso iest naylepsze, iako też potrawy korzenne przyprawne: wino dobre, i tęgie likwory są pomocne. Praca i fatyga iest bardzo potrzebna dla

rozpę-

rozpędzenia zbytecznych wilgoci, i ułatwienia tranſpiracyi. Trzeba ſię wyſtrzegać pilnie wſzelkiego ſtrapienia duſzy, ktore oſłabia i zniKczemnia, a przeciwnie ſtarać ſię oto co może zagrzać i wzmocnić ciało i umyſł, i dodać żywności tak duſzy iak ciału, nawet daiąc ſię czaſem wzruſzyć namiętnościom żywym, ktore ogień i ruch ſprawuią.

Co do wieku.

Różność wieku nadaiąc ciałom rożną konſtytucyą, i niby przeprowadzaiąc iednęż oſobę przez różne temperamenta, w miarę odmian przez co raz dalſzy bieg życia ſprawionych wymaga ſpoſobu życia ſtoſownego do tych urządzeń tak odmiennych w biegu życia ludzkiego.

Wiek dziecinny, kończący ſię w ſiodmym roku, wiek chłopięcy rozciągaiący ſię do roku trzynaſtego może bydź z temperamentem krwiſtym rownany, ponieważ ciepło i wilgoć w tym wieku panuie. A przeto w miarę ich teyże ſamey, co i temparament krwiſty dyety potrzebuie:

iednakowoż dyeta powinna bydź w czaſie wioſny, ktora to pora roku ma własności panuiące w dzieciństwie i krwiſtym temperamencie: toż ſamo mowić można o klimatach umiarkowanych, zbliżaiących ſię do klimatow ciepłych.

Wiek młodzieńſki rożni ſię od innych przez ciepło i ſuchość, ktore naybardziey podtenczas w ekonomii zwierzęcey panuią. Wiele przeto ma podobieńſtwa z choleryeznym temperamentem, iako też z porą letnią, i klimatami. A zatym dyeta na ten temperament przepiſana; przyzwoita ieſt także oſobom tego wieku, miarkuiac ią iednak podług konſtytucyi każdego.

Wiek męzki, ieſt to wiek ſiły, ktory od roku 35. aż do roku 50. ſię rozciąga. Panuie w tym wieku naybardziey zimno i wilgoć, iako w temperamencie flegmatycznym, w ieſieni i w klimatach umiarkowanych, do klimatow zimnych przyſtępuiących. A przeto co przyzwoita temperamentowi temu, i wieku temu, i porze i klimatom tym przy-

zwoita: wyimuiąc atoli od tych ogólnych przepisow nie ktore osoby, ktore podług swey szczególnieyszey natury mnieyszych lub większych odmian w tey mierze wyciągaia.

W wieku starości, zamykaiącym schyłek życia i wieku zgrzybiałości, z życiem się kończącym, rownie iak w melancholicznym temperamencie, porze zimowey, i klimatach zimnych zimno i suchość naybardziey panuie. Przeto dyeta dla tego temperamentu przepisana, i temu wiekowi, i porze tey i klimatom tym iest przyzwoita. Atoli stosować się trzeba do natury osob, ktorym z iakowąś odmianą te przepisy służyć mogą.

Ale dyeta każdemu wiekowi przyzwoita lepiey może bydź poznana z tego, co następuie.

Pospolicie wiele trzeba dawać ieść dzieciom podług rady Hypokrata, ponieważ one są z przyrodzenia obżarte, i z trudnością uymę pokarmow i post znoszą: a do tego wiele maiąc wrodzonego ciepła, rosnąc i bie-

gaiąc wiele trawią. Im młodſze ſą dzieci i bliżſze urodzeniu, tym więcey trzeba im ſnu pozwalać: a im bardziey w lata idą, trzeba im go w miarę uymować. Iſtotnie dla zdrowia dzieci potrzebna ieſt rzecz, ażeby żołądek ich był wolny, bo ieżeli przez nieiaki czas będzie ściśniony, ieſt to znak, że maią ſkłonność do choroby.

Co ſię tycze młodych i czerſtwych ludzi, ci podług zdania Celſa naymniey potrzebuią dyety, ponieważ ſkutki z wykroczenia przeciw dyecie dla nich ſą małey wagi, a przy mocnych ſiłach, mogą ie znieść bez wielkiego na zdrowiu uſzkodzenia. Przeto dla zachowania ſię przy zdrowiu, dośyć ieſt, ażeby ſię na powietrze zimne wyſtawiać chronili, nic zimnego nie pili w tenczas kiedy ciało ieſt przez prace, przez rozrywki i inne zabawy temu wiekowi zwyczayne, zmordowane. Powinni ſię ieſzcze wyſtrzegać wſzyſtkiego, co może zapalić zbytecznie krew poruſzyć i ſiły wycięczyć: i takie ſą

tęgie napoie, gwałtowne namiętności i zbytek w roſkoſzach miłości.

W wieku podeſzłym i ſtarości tym wiecey trzeba mieć ſtarania o zdrowiu ſwoim, im łatwiey człowiek przez zbyteczne rzeczy zażywanie, chorobom podpada: ſtarać ſię przeto trzeba, żeby żyć w powietrzu doſyć ciepłym i nie co wilgotnym, ułatwiać tranſpiracyą, chronić ſię pilnie tym końcem powietrza zimnego, bydź wſtrzemięźliwym wzażywaniu pokarmow, mało ieść mieſa, a wiele warzonych owocow, ziół i iarzyn gotowanych, pić dobre wino, ale zmieſzane z wodą (bo cożkolwiek o nim mowią, ponieważ nadto zapala, ſzkodzi, ſiadłość krwi ſprawuie, ſkurcza tęgie części ciała i wyſuſza, iako i inne zapalaiące likwory) a nakoniec ſtarać ſię ile można o ſpokoyności duſzy.

Kontynuacya naſtąpi w przyſzłym Mieſiącu wpiatym Rozdziale.

ROZDZIAŁ VI.

Nadgrobek dla złego Obywatela.

TU leży człowiek dosyć ſłuſzny urodziwy,
W mowieniu i w piſaniu uwag nie leniwy;
Zdołał pięknie kłaniać ſię, a oraz tańcować,
O woienney też ſprawie umiał rozumować.
Znał obroty niebieſkie i okręgu ziemi,
Swieckie prawa rozumiał rownie z duchownemi.
Wiedział ſkutki, przyczyny wielu rzeczy iaśnie,
Ale czyż był uczciwym człowiekiem? Oh nie właśnie.
Mieſzał, kłocił ſpołeczność, w ktorey ſię urodził,
Mogąc dobrze Oyczyźnie ſwoiey uczynić, ſzkodził.
Nie kochał Krola, zdeptał Prawo umyſł hardy,
Chciał wieść bliźniego na ſzańc życia i pogardy.
Wſzyſcy co wedle tego nadgrobku przechodzą
Proścież Boga, niech Matki takowych nie rodzą

Więcey poczwar, co zamiaſt ſpierania Oyczyzny,
Zarażaią iey członki iadem ſwey trucizny.
Mówcie: tu zły człowiek leży, nie wart prawie
Ziemi, ktory mu Kray tu pozwala łaſkawie.

Do człowieka ſiebie nieznaiącego.

Człowieku chełpiący ſię ſwym rozumem dumnie,
Że wſzyſtko co ty czyniſz dzieie ſię rozumnie.
Jakiż pożytek Jego czynią Ci obroty?
Znaſz prawda zioł, drzew, kruſzcow, oraz źwierząt cnoty;
Znaſz Kraiow rozmaitych rządy, obyczaie,
Lub z iakiey wiatr, deſzcz, piorun przyczyny ſię ſtaie.
Ale wiedząc tak wiele na ziemi i niebie,
Samego biedny wewnątrz niepoznaieſz ſiebie.

Kontynuacya hiſtoryi przyrodzenia o człowieku, przerwaney w tymże ſzoſtym Rozdziale na karcie 212.

OCzy dziecięcia tam ſię obracaią, gdzie nayiaśniey, a ieżeli mieyſce to będzie na boku tak, że tylko iedno oko wlepić wnie dziecie będzie mogło, drugie nie maiąc tyle cwiczenia, nie będzie miało tyle ſiły. Dla czego tak trzeba uſtawić kolebkę, ażeby światło od nog do dziecięcia przychodziło, tak światło w obiedwie oczy zarowno wpadać będzie, i przy iednakowym ćwiczeniu iednakowey obiedwie oczy ſiły nabędą. Jeżeli iedno oko więcey nabierze ſiły od drugiego, dziecie będzie zezem patrzało, bo nierowność ſiły nabytey w oczach ieſt przyczyną zezowatego wzroku.

Mamka nie powinna dawać dziecięciu innego pokarmu oprocz mleka pierſi ſwoiey, przynaymniey przez

dwa pierwſze mi ſiące, a nawet i dłużey gdy dziecię ieſt ſłabego temperamentu. W Hollandyi, we Włoſzech, w Turcyi, przez cały rok dziecie ſſie pierś, a u Kanadyiczykow ieſt zwyczay do czterech, piąciu, i ſześciu lat karmienia pierſią małych dzieci.

Mleko zwierzece może bydź użyte na mieyſce mleka kobiecego, gdy go mamki doſyć nie maią. Po upłynionych trzech lub czterech mieſiącach, zaczyna ſię dawać dziecięciu tężſzy pokarm, ktory powoli żołądek iego do trawienia chleba i innych pokarmow przyzwyczaia.

Zęby przednie, ktorych ieſt ośm, w ſiodmym lub oſmym mieſiącu wyraſtaią, czeſto ſię iednak zdarza, iż ſię przy końcu pierwſzego roku wykałaią. Niektore dzieci rodzą ſię z zębami Zawziątek zębow ieſt w gniaździe zebowym, ktory puſzcza korzenie i umacnia ſie wdziaſłach. Ząb wykałaiac ſie gniecie zwierzchnią błonke, co wielką boleść dziecięciu ſprawuie. Tracą pod ten czas

dzieci wesołość, i smutne się pokazuią, kładą palce w gębę dla uspokoienia świerzbu. Daią wtenczas dzieciom kawałek kości, lub co innego twardego na ułatwienie wykłucia zębow, kładą one to zaraz w gębę i gryzą, przez co bol się ich zmnieysza, skórka z obudwu stron ciśniona przerywa się i wolne mieysce zębom otwiera. Zęby trzonowe w dziewiątym lub w dziesiątym roku wyrastaią. Wypadaią zęby w piątym, szostym lub siodmym roku, ale drugie zaraz na ich mieysce następuią.

Kiedy długo nadto krzyczą dzieci, przez to wysilenie, kiły dostaią, ktorey podpięciem paska prędko trzeba zapobiedz: łatwo się tym sposobem uleczą; ale gdyby się tego zaniedbało, mieliby ią na całe życie. Krotkość ktoraśmy sobie przepisali niepozwala nam mowić o chorobach dzieciom zwyczaynych. Tę tylko damy uwagę, że robactwo, ktore nayczęściey trapi dzieci, bierze początek z samegoż ich pokarmu. Mle-

ko wiele mą w sobie organiczney materyi: ta zagrzana w dziecinnym żołądku wydaie robactwo, ktore częstokroć utratą życia dzieciom grozi. Daiąc czasem trochę wina dzieciom można zapobiedz tym chorobom.

Zycie dziecinne, aż do trech lat bardzo iest nie pewne. W następuiących leciech wzmacniaia się dzieci, i pewnieysze są życia aniżeli w innym wieku.

Każdy wie o tym, i wiedzieć powinien, iak wiele na tym dla zdrowia dzieci zależy, ażeby mamki były zdrowe. Wiele iest przykładow, iako choroby od mamek do dzieci przechodzą. Jeżeli matki same karmią dzieci, zdaie się, iżby powinny bydź przez to mocnieysze, ponieważ mleko macierzyńskie iest dla nich naylepsze, i ieszcze się do niego wżywocie matek przyzwyczaiły. Wielkiey wagi ta iest rzecz pod względem fizycznym uważana, lecz większey nierownie, gdy na oną w względzie moralnym patrzeć będziemy. Dzieci przed zażyciem rozu-

mu przez ſamo czucie do ſwoich karmicielek ſię przywiązuią, i nim zaczną rozumować ie trzeba kochać, kochaią. Wiele to matki obchodzić powinno, ażeby dzieci miłości im ſamym winney z mamkami nie dzieliły.

W dwanaście lub pietnaście mieſiecy dzieci przemawiać zaczynaią. Nayłatwiey wymawiaią ſamogłoſkę A, bo na iey wymowienie trzeba tylko wargi otworzyć, i głos wydać: do wymowienia E, więcey potrzeba: ięzyk podnoſi ſię w górę, w tenczas gdy ſię wargi otwieraią: tegoż ſamego wymaga wymowienie I, ięzyk ſię ieſzcze wyżey podnoſi i zbliża ſię do zębow niżſzey ſzczeki: wymawiaiąc O, ięzyk trzeba znižyć i wargi ſciſnąć, a do wymowienia U, trzeba ie trochę wyciągnąć i ieſzcze bardziey ściſnąć. Spółgłoſki te nayprzod dzieci wymawiaią, ktore naymniey w organach ruchu potrzebuią. B, M, P, ſą nayłatwieyſze do wymowienia: ażeby wymówić B, P, trzeba wargi złączyć i

prędko ie otworzyć, a do wymowienia M, otworzyć i prędko złączyć. Wymowienie innych spółgłosek ruchow złożonych wymaga, a przeto iest trudnieysze. Do wymowienia C, D, G, L, N, Q, R, S, T, trzeba przydać ruch ięzyka, a do wymówienia F, ciągły dzwięk głosu. Nayprzod dzieci słowa te wymawiaią, ktore są nayłatwieysze, i składanych ruchow ięzyka nie potrzebuią. Zeby dzieci dobrze wymawiały, trzeba, żeby ci, ktorzy około nich chodzą mieli piekne, iasne, i dokładne wymawianie, ponieważ dzieci przez naśladowanie mowiących głos swoy urabiaia.

Są niektore dzieci, ktore w drugim roku dobrze wymawiaią, ale inne daleko poźniey. Te ktore iuż mówić mogą, mogą iuż mieć iakąś edukacyą. Lepiey iest atoli nie nadto sie znią spieszyć, naylepsza ta iest edukacya, ktora nie przymusza natury, ktora iest naypowolnieysza i ktora nie mowiemy do sił, ale do słabości dzieciecia iest przystosowana.

Niech to będzie dosyć o początkowym stanie człowieka, idźmy za iego wzrostem, i czym on iest w dalszym biegu życia swoiego, opiszmy. Po dziecińìstwie następuie wiek młodzieński. W tym czasie nie tylko ma człowiek dosyć do swoiey bytności, ale i do dania iey drugim. Ta nadobfitość życia, źrzodło mocy i zdrowia, nie mogąc się wstrzymać wewnątrz, wylewa się zewnątrz i daie się widzieć przez wiele znakow. Ten czas iest wiosną natury, i porą roskoszy. Bogdaybyśmy mogli opisać ten wiek z przyzwoitą skromnością, i same filozoficzne wyobrażenia w myśli wystawić. Obrastanie, obrzezanie, panieństwo, niemoc, istotny maią związek z historyą człowieka. Wkraczaiąc w te szczegulności będziemy się starali wszelką przystoyność zachować.

Obrzezania w wielu Narodach iest we zwyczaiu. U Zydow prawem Boskim było nakazane. W Turczech, w Persyi i wielu innych Kraiach iest przyiete. W niektorych Kra-

iach nietylko męſzczyźni, ale i kobiety obrzezywane bywaią, i to dopiero we dwunaſtym lub trzynaſtym roku czynią.

Może ten zwyczay w niektorych Kraiach z potrzeby pochodzi. Ale rzezanie z podeyrzliwości i nikczemney zazdrości bierze początek. To okrucieńſtwo bardzo ieſt dawne. W Azyi i w Afryce tyrani do ſtrzeżenia żon ſwoich rzezańcow zażywaią. We Włoſzech dzieci dla delikatności głoſu rzezą. W dziecińſtwie łatwo po tey operacyi wyleczyć ſię można, ale w dalſzym wieku częſtokroć życiem kosztuie.

Szczegulnieyſze zachodzą względy między rodzaiowemi członkami i gardłem. Rzezańcy brody nie maią, głos ich ieſt wyſoki, ale nie poważny. Częſtokroć taiemne choroby na gardle ſię okazuią. Związek części rodzaiowych z głoſem nie tylko w rzezańcach, ale i w innych ludziach, i w kobietach widzieć ſię daie. Głos w wieku poraſtania znacznie ſię odmienia. Kobiety głos

gruby maiące, muſzą mieć ſkłonność do miłości. Znaki tego wieku ſą w mężczyznach wyraſtanie brody &c. W niewiaſtach odchod mieſięcznego. Kobiety prędzey niż męſzczyźni do tego wieku przychodzą. Poſpolicie w tenczas ciało naywięcey wzroſtu nabiera.

Ludzie awſze byli chciwi na pierwiaſtki, z tąd z panieńſtwa, ktore ieſt cnotą moralną ieſteſtwo fizyczne zrobili. Podzielone w tey mierze ſą Anatomiſtow zdania. Doświadczenie atoli pokazało, iż to wſzyſtko co wielu o błonce panieńſtwa piſało, ieſt bayka. Wieleby na tym zależało, ażeby ten tak powſzechny przeſąd z głow ludzkich uprzątnąć. Nie miałyby więcey mieyſca tak mylne częſtokroć z prawictwa uciechy, tak i fałſzywe podeyrzenia.

Stan przyrodzony człowieka po wyisciu z wieku dziecinnego ieſt małżeńſtwo. Męſzczyzna iedną tylko żonę mieć powinien iako i kobieta iednego męża. To prawo wynika z rozſądzenia natury, ponieważ

liczba

liczba niewiaſt prawie rowna ieſt liczbie męſzczyzn. Wielożeńſtwo ieſt przeciwne naturze, ktore rozum, ludzkość i ſprawiedliwość potępia.

Małżeńſtwo takie, iakie ieſt u nas i u wſzyſtkich oświeconych Narodow, ieſt nayprzyzwoitſzym ſtanem dla człowieka. Powinien człowiek tych władz i ſił zażywać, ktorych po wyſzłym czaſie dziecińſtwa nabył. Nadobfitość ſoku naſiennego mogłaby mu bydź ſzkodliwa, i wprawić go w ſzaleńſtwo, iak owe zwierzęta, ktore w zapałach miłości nie dadzą ſię uhamować.

Z tym wſzyſtkim zbytek niebeśpiecznieyſzy ieſt niż gwałtowna wſtrzemiezliwość. Niektorzy nadto ſobie w roſkoſzach pozwalaiąc pamięć, niektorzy wzrok ſtracili, inni ſuchoty doſtali, inni ſię wyniſzczyli. Puſzczanie krwi w takowym przypadku ieſt śmiertelne. Oſoby roſtropne powinny zawczaſu oſtrzegać młodych, że ſobie nienadgrodzoną ſzkodę czynią zbytkuiąc w roſkoſzach.

Cel małżeństwa iest ten, żeby mieć dzieci. Częstokroć ten cel nie iest dopięty. Jedne przyczyny niepłodności są męszczyznom, drugie niewiastom właściwe. Defekt w członkowatości części rodzaiowych, a naybardziey zepsucie soku nasiennego są przyczyny oboiey płci niepłodności.

W pospolitym biegu przyrodzenia, dopiero kobiety są w stanie poczęcia po pierwszym odchodzie miesięcznego, a gdy przestanie odchodzić, na dalszy czas staią się niepłodnemi. Wiek męszczyzny, w ktorym może bydź Oycem, nie iest tak pewny. Trzeba ażeby sok nasienny był wyrobiony, co się między dwunastym i ośmnastym rokiem zdarza. W starości dla niedostatku soku nasiennego, niezdatnym iest człowiek do spłodzenia. Są iednak przykłady, że starcy w 70. 80. i 90. roku byli Oycami, a kobiety w 50. i 60. matkami.

Ciąg dalszy historyi człowieka będzie w przyszłym Miesiacu w tymże Rozdziale szostym.

DODATEK.

GDy ſkutki mądrego Panowania coraz bardziey ożywiaia umyſły Obywatelow, i zachęcaią do złączenia ſił i ſpoſobności każdego, aby obfite płody ſzczodrey ziemi naſzey przez otwieraiący ſię nowy handel do innych przewiezione Kraiow, tym więcey Oyczyznie przyniosły bogactw, im okropnieyſza ta ieſt opłata, do ktorey nas obowiązuią przemocą od nas zyſkane, niby właſne naſze zezwolenia; ſpodziewamy ſię upodobaną naſzym Wſpół Obywatelom czynić przyſługę, mieſzcząc odtąd w tym *dodatku*, cokolwiek obiaśnieniem bydź może w materyi handlu w powſzechności.

Zaczynamy przedſięwzięcie naſze od krociuchney hiſtoryi handlu Anglii, z ktorey Prześwietna Powſzechność brać raczy miarę, do iakiey wielkości bogactwa, acz ſłabe zawziąt-

ki przyść mogą, brać oraz może miarę z Tabelli przyłączoney, że handel Narodowy przez Gdańſk (niewſpominaiąc handlu przez Krolewiec i Rygę) byłby bardzo wielkim bogactw Narodu źrzodłem, gdyby nieięczał pod tak bezmiernym cła ſąſiedzkiego ciężarem, to ieſt pod ſprawiedliwie zaſłużonym ſkutkiem wieki przyſzłe gorſzącego niegdyś nierządu naſzego.

* * *

Hiſtorya ſkrocona o początku, wzroście i teraźnieyſzym ſtanie handlu Anglików.

Handel Angielſki w Indyach Wſchodnich i w Azyi, w ręku iedney Kompanii zoſtaię, ktora nań od dawnego czaſu przywiley z wyłączeniem innych (excluſivum) od Krolów Angielſkich otrzymała. Zaczęła ſię formować ta kompania w oſtatnich leciech panowania Elżbiety, ale dopiero pod panowaniem Karola

II. ktory iey wiele łaſk uczynił, kwitnącą zoſtała. Ten Krol wielkie iey nadał przywileie, i podobna ieſt do wiary, iż by była w krótkim czaſie na wierzchołku wielkości i mocy ſtanęła, iako za naſzych dni, gdyby Karol uſtawicznie pieniędzy potrzebuiący, nie przedawał pozwolenia ſzczególnym oſobom handlowania w Indyach bez żadney podległości względem kompanii, co dla niey było z wielkim uſzczerbkiem. Ale naybardziey handel Kompanii Indyiſkiey nachyliło do upadku, iuż to uſtanowienie drugiey Kompanii uprzywileiowaney i wſpieraney od Parlamentu, iuż też uſtawiczne woyny ktore od roku 1685. aż do roku 1698. i przeciw wielkiemu Mogołowi, i przeciw Francuzom wytrzymywać muſiała. Na ſzczęście złączono razem w iedną te obiedwie Kompanie, i od tey to daty, Kompania Indyi Wſchodnich podziś dzień ſię w Anglii utrzymuiąca, do tego ſię powoli mocy i wielkości ſtopnia wynioſła, iż z wielu miar Kompanią Hollen-

derſką przewyżſzać ſię zdaie, ktorą przedtym za nayznacznieyſzą między wſzyſtkiemi Europeyſkiemi kompaniami poczytywano.

Pierwſzy kapitał funduſzowy tey Kompanii 369891. funtow, 5. ſzylling ſzterlingow (a) zamykał, ktorego kapitału pryncypalne akcye (b) były każda po 50. funtow ſzterlingow; lecz czyniąc taż kompania w roku 1676. ogólny obrachunek, zamiaſt wybrania części zyſku, owſzem każdy z intereſſantow ią łączył do kapitału, a tak powiękſzywſzy funduſz, powiękſzyła oraz akcye, ktore od tey pory po 100. funtow ſzterlingow, każda była.

Statecznie ſie iey w pierwſzych latach wieku tego powodziło: ale wie-

---

(a) *Funt Szterlingow czyni Złł: Polſkich 40*

(b) *Akcya ieſt termin handlowy, ktorego znaczenie wyciąga obſzernego opiſania. W przyſzłym Mieſiącu naſtąpi to opiſanie ſtoſownie do Kraiow z wſzelkich odmian w handlu.*

ie ieſzcze do kapitału ſwego przyłożywſzy, nie kiedy iakichci odmian doznała. Przeto akcye powiękſzały ſię znacznie lub zmnieyſzały w miarę zyſkow lub ſtrat odnieſionych. Wyſzczególnienie tego, nawet gdyby i mogło bydź uczynione, niepożyteczne by było. A zatym przeſtaniemy tu natym poſtrzeżeniu, że cena akcyi ieſt do dziś dnia od 140. do 160. procentow, i że ſię na uſtawicznych odmianach, ktorym te akcye podpadaią, część handlu ich zazwyczay zaſadza; odmiany ktore mocno zatrudniaią ſpekulatorow handlu. Przedanie akcyow bardzo ſię łatwo dzieie; robi ſię ono odmieniaiąc imiona w kſięgach Kompanii, gdzie na mieyſce imienia przedaiącego też akcye mniey lub więcey w liczbie, kładzie ſię imie kupuiącego. Ażeby zoſtać członkiem ſkładaiącym Kompanią, trzeba bydź Anglikiem, albo ſię nim naturalizować, i przy przyięciu zapłacić iey 5. funtow ſzterlingow. Obranie rządcy całey Kompanii handlowey i

24. affyftentow, corocznie fię w mieſiącu Kwietniu przez większość głoſow dzieie. Ażeby zoſtać Dyrektorem Kompanii trzeba mieć 2000 funtow ſzterlingow Kapitału. Głoſy ſie na kartkach daia, na ktorych ſię piſze imie ſwoie i tego na ktorego ſie daie kreſke. Rządcy bydź na urzedzie ſwoim nie mogą więcey nad dwa lata, ale przerwawſzy, mogą bydź na nowo obrani. Co ſię tycze Dyrektorow, ci ſię ſiedm lub ośm razy na rok odmieniaią. Zgromadzenie Dyrektorow dwa razy w tydzień w Srzodę i piątek bywa. Poſpolicie ieſt podzielone na rożne Iżby, ale te nie decyduią tylko w izbie powſzechney. Z tych izb iedna powinna ſię zaprzątać kupowaniem towarow, ktore kompania do Indyi poſyła, druga naymowaniem okrętow, trzecia roſtrząſaniem co ſię dzieie w Indyach, czwarta powinna mieć ſtaranie o magazynach, a piąta pilnować intereſſow. Kompania ma Sekretarza i Rachmiſtrza, ktory ma pod ſobą 12. ſubalternow,

i ieſzcze 6. młodych dla naućzenia ſię. Kaſſyer generalny i przełożony okrętow, ſą w liczbie naypierwſzych urzędnikow kompanii. Kompania ma tylko kilka małych okrętow, ktorych w Indyach zażywa, inne ſtatki, ktorych dla prowadzenia handlu ſwego zażywa, należą do ſzczególnych oſob, do 3. lub 4. bogatſzych Dyrektorow, albo do Kupcow Londyńſkich bardzo bogatych, ktorzy umyślnie te ſtatki budować każą dla naymowania ich kompanii.

Lubo cały handel w Indyach Wſchodnich do kompanii należy na mocy danych przywileiow, atoli prywatni nie należący do kompanii, mogą w nim mieć część ſwoią, a to dwoiſtym ſpoſobem. Nayprzod otrzymawſzy od niey pozwolenie poſyłania do Indyi ſwoich ſtatkow podług kontraktu znią uczynionego: powtóre przez pewną część zyſku, ktorego dozwala właścicielom okrętow, ktore naymuie, iako też Kapitanom, Officerom i maytkom, ktorzy ſię na nich znayduią. Naygłownieyſze wa-

runki kontraktu ſą, że na okrętach prywatnych będzie złożona część towarow na rzecz kompanii bez żadney za to zapłaty, iż wezmą na ſiebie przeprowadzenie do Indyi pewney liczby żołnierzy na iey żołdzie, nie opłacaiąc ani drogi ani żywności, iż w ładunek ſwoich okrętow będą brali między ſwoie towary, złoto, ſrebro, kleynoty, korale niepolorowane i wſzelkie roboty i rękodzieła Angielſkie, płacąc kompanii od złota, ſrebra i kleynotow 2. pro: od materyi wełnianych 12. pro: od koralow niewypolerowanych także 12. pro. Kiedy teſtatki za pozwoleniem przyidą do Indyi, mogą handlować z portu do portu, płacąc pewny podatek podług iakości towarow, ktoremi handluią, a z ktorych powinny ſię ſprawiać Kommiſſarzom kompanii. Niewolno im iednak brać wſzelkiego rodzaiu towarow do Europy, ale tylko pieprz i inne rzeczy w Turcyi, Chinach i Państwie Japońſkim znayduiące ſię, za ktore powinny podatek zapłacić. Gdy ſię wrocą te ſta-

ſtki do Anglii, ładunek ich powinien bydź oddany kompanii, ktora na mieyſcu i w czaſie przedaży więcey daiącemu ie przedaie. Nakoniec gdyby kompania potrzebowała okrętow w Indyach, ſtatki za pozwoleniem iey handluiące, ſą obowiązane poyść na iey uſługi pod pewnemi warunkami, na radach kompanii uſtanowionemi. Pozwolono ieſt także prywatnym oſobom prowadzić handel dyamentami na ſtatkach, ktore kompania do Indyi poſyła, zapłaciwſzy pewny podatek za pozwolenie; to ieſt, ci ktorzy należą do kompanii 2. pro: Angielczykowie nie należący do kompanii 6. pro: a Cudzoziemcy 8. pro: zapłacić powinni.

Trzy głownieyſze ſkłady ma kompania w Indyach, to ieſt w Suracie czyli na brzegu Malabarſkim na brzegu Koromandelſkim, na wybrzeżu Bengalſkim. Głownieyſze mieyſca handlu na brzegu Malabarſkim ſą te: Surata, Bombay, Gomron, Angingo, i Tallichery. Na brzegu Koromandelſkim naſtępuiące: Madras,

czyli Forteca S. Jerzego, Forteca S. Dawida, Trichenapali, Madura, Vizagapatam, Ingeram i Madypolan: także Calkuta, gdzie kompania Angielſka wiele może. Ta kompania ma mieyſca handlu w wielu innych Kraiach Indyiſkich i Azyatyckich, oſobliwie zaś na wyſpie Sumatrze, w Kantonie w Chinach, na wybrzeżu Perſkim, w ſamey Perſyi, i na Morzu Czerwonym: ma nakoniec na Oceanie wyſpę S. Heleny, w ktorey poſpolicie Anglicy, czy płynąc z Europy do Azyi, czyli też powracaiąc z Azyi do Europy, ſtawaią i ſpoczywaia.

Towary, ktore kompania do Indyi poſyła ſą te: złoto i ſrobro bite, lub nie bite, ołow, żelazo, armaty żelazne, proch działowy, ſukna, ſarża i inne materye, ſzarłatowe robaczki, żywe ſrebro, ſzarłatne iagody, korale niewypolerowane i inne. Ztamtąd zaś bierze pieprz, korzenie, kawę, ſaletrę, bawełnę, nici i płotna bawełniane, materye iedwabne, i niemało iedwabiu niewyrabia-

nego z Perſyi i Chin, nakoniec namioty, parawony i inne tym podobne rzeczy. Po większey części te towary formuią znaczne kanały handlu W. Bryranii.

Od r. 1773. zyſkowna część była 6. pro: 31. Stycznia r. 1776. kapitał kompanii Angielſkiey miał 256,518, 067 liwrow 10. ſzylingow. A dług 195,248,655. liwrow. Lecz 31. Stycznia odciągnąwſzy długi, tenże kapitał na 102,708,112. liwrow wynoſił, nie rachuiąc magazynow, ſtatkow, fortyfikacyi i innych funduſzow w iey ſkładach.

Dzierżawy gruntowe w r. 1773. 113,791,652. liwrow dochodu rocznego czyniły: koſzta i nakłady w Indyi 81,153,652. liwrow wynoſiły, a przeto dochodu czyſtego miała kompania 32,660,100. liwrow.

Przedaż towarow r. 1775. na 78,627,712. liwrow wynoſiła, a roku 1776. 74,400,457, nie licząc Kontrabandy i dyamentow, ktore więcey iak 1200000. wynoſiły. Anglicy po-

wiadaią, iż od dawnego czaſu więcey nad 1000,000. funtow ſzterlingow do Indyi nie wywożą.

Naſtępuiąca Tabella należy do tey handlu Anglikow hiſtoryi i ieſt wypiſana z Aktow Oryginalnych.

HANDEL ANGLII OD 25. DECEMBRA 1772 DO 25. DECEMBRA 1773.

Kraie do ktorych, i z ktoremi handel ma.	*Importacya do Anglii.*			*Exportacya z Anglii.*			*Przechodzi Importacya.*			*Przechodzi Exportacya.*		
	Funtow Szterlingow.	Szylin:	Denar:	Funtow. Szterlingow.	Szylin:	Denar:	Funtow Szterlingow.	Szylin:	Denar:	Funtow Szterlingow.	Szylin:	Denar:
Afryka. - -	68423	19	9	662112	7	11	- -	-	-	593687	8	2
Wyſpy Kanaryiſkie.	10635	11	9	43889	10	1	- -	-	-	33253	18	4
Dania i Norwegia.	71044	4	-	161399	4	10	- -	-	-	90355	-	10
Polſka przez Gdańſk.	164337	12	2	68571	19	8	95765	12	6	- -	-	
Indya wſchodnia	1933096	18	5	845707	16	6	1087389	1	11	- -	-	-
Flandrya. -	79957	1	4	1006601	6	7	- -	-	-	926644	5	3
Francya. - -	44484	1	3	285775	4	-	- -	-	-	241292	2	9
Niemcy. - -	434186	9	5	1337552	1	10	- -	-	-	883365	12	5
Grenlandya. -	17644	14	10	28	10	4	17616	4	6	- -	-	-
Hollandya. -	411642	6	-	1873860	14	5	- -	-	-	1462218	8	5
Irlandya. - -	1252817	3	7	1918802	18	10	- -	-	-	665685	15	3
Wyſpa Man. -	4563	4	8	18336	4	4	- -	-	-	13772	19	8
Włochy. - -	480549	6	-	848729		1	- -	-	-	368379	14	1
Wyſpy Maderſkie.	2499	-	8	13118	14	7	- -	-	-	10619	13	11
Portugalia. -	349214	13	4	522879	10	1	- -	-	-	173164	16	9
Roſſya. - -	850112	18	5	196229	1	3	653883	17	2	- -	15	-
Hiſzpania -	462342	12	6	839072	7	6	- -	-	-	376729	17	9
Gibraltar. -	714	9	-	63098	6	9	- -	-	-	62383	-	-
Szwecya. -	161603	16	1	36[illegible]08	-	-	125295	16	1	- -	-	-
Levanty. -	163538	17	9	118475	6	-	45063	11	9	- -	-	-
Wenecya. -	101003	10	7	98371	4	6	5632	6	1	- -	-	-
Wyſpy: Origna. -	623	5	9	1891	15	7	- -	-	-	1268	9	10
Wyſpy: Garnſey. -	43291	5	9	39223	-	9	4068	5	-	- -	-	-
Wyſpy: Jerſey. -	11881	4	4	20665	1	-	- -	-	-	8783	-	-
Oſady Angielſkie: Antygoa. -	112779	-	10	93323	1	3	19455	19	7	- -	-	-
Barbady. -	168682	6	1	148817	9	3	19864	16	10	- -	-	-
Bermudy. -	509	10	-	10051	18	9	- -	-	-	9542	8	9
Kanada. -	42394	11	2	316867	19	6	- -	-	-	274473	8	4
Karoline. -	456513	8	4	344859	9	1	111653	19	3	983	9	10
Breton. -	- -	16	6	984	6	4	- -	-	-	- -	-	-
Dominika. -	248868	16	5	43679	12	7	205189	3	10	41372	13	8
Florida. -	7129	13	6	51502	7	2	- -	-	-	- -	-	-
Georgia. -	95391	1	8	62932	19	8	22458	2	-	- -	-	-
Grenada.- -	445041	-	9	102761	1	6	342279	19	3	- -	-	-
Hudſon. -	8943	4	2	6467	9	9	2475	14	5	- -	-	-
Jamayka. -	1286888	16	6	683451	8	10	603437	7	8	- -	-	-
Montſerrat.	47911	12	8	14974	6	1	23937	6	7	- -	-	
Nevis. -	39299	7	6	9181	14	8	30117	12	10	202430	16	4
Nowa Anglia.	124624	19	6	527055	15	10	- -	-	-	9656	9	7
Nowa Ziemia.	68087	11	9	77744	1	4	- -	-	-	- -	-	-
Lukaie. -	3379	11	4	2132	16	4	1246	15	-	212968	7	7
Nowy Jork.	76246	12	-	289214	19	7	- -	-	-	25813	9	1
Nowa Szkocya.	1719	9	3	27032	18	4	- -	-	-	389796	8	6
Penſylwania.	86652	8	9	4261448	17	3	- -	-	-	- -	-	-
Swięty Krzyż.	6706	8	5	1248	3	6	5458	4	11	- -	-	-
Saint Eyſtachya.	5730	19	4	- -	-	-	5730	-	-	- -	-	-
Saint Krzyſztoſ.	150512	5	5	62606	19	10	87904	-	-	271	14	3
Saint Tomaſz.	- -	-	-	271	14	3	- -	-	-	- -	-	-
Saint Wincent.	145619	-	2	38444	4	5	107174	-	-	9595	2	10
Tobago. -	20453	19	2	30049	2	-	- -	-	-	- -	-	-
Tortola. -	48000	5	2	26926	3	3	21078	-	-	- -	-	-
Wirginia i Mariland. -	589803	14	5	328904	15	8	260898	-	-	- -	-	-
Wyſpy Hiſzpańſkie. -	35941	5	7	15114	18	11	20826	-	-	- -	-	-
Summa	11406841	3	8	14793253	2	4	2934898	5	2	6291310	3	10

REKAPITULACYA DWUDZIESTULETNIEGO HANDLU.

Lata.	Importacya.			Exportacya.			Przewyżſza Importacya.			Przewyżſza Exportacya.		
	Funtow Szterlingow.	Szylin:	Denar:	Funtow Szterlingow.	Szylin:	Denar:	Funtow Szterlingow.	Szylin:	Denar:	Funtow Szterlingow.	Szylin:	Denar:
1752 -	7889369	9	3	132[illegible]1116	3	11	- - - - -	-	-	5331746	14	8
1753 -	8625029	4	3	132[illegible]4614	3	11	- - - - -	-	-	5639584	19	8
1754 -	8093473	15	-	133[illegible]6853	9	7	- - - - -	-	-	5303380	14	7
1755 -	8772865	2	10	121[illegible]2255	17	6	- - - - -	-	-	3409390	14	8
1756 -	7961603	8	10	12517540	8	3	- - - - -	-	-	4556036	19	5
1757 -	9253317	14	9	134[illegible]8285	1	-	- - - - -	-	-	4184967	6	3
1758 -	8415025	4	10	15054994	10	7	- - - - -	-	-	6619969	5	9
1759 -	8922975	1	4	146[illegible]6892	7	1	- - - - -	-	-	5773916	5	9
1760 -	9832802	11	1	15579075	-	5	- - - - -	-	-	5746270	9	4
1761 -	9543901	14	4	16365953	-	7	- - - - -	-	-	6822051	6	3
1762 -	8870234	14	3	14131093	3	6	- - - - -	-	-	5263858	9	3
1763 -	11695036	-	9	161[illegible]0181	16	3	- - - - -	-	-	4495145	15	6
1764 -	10361307	12	3	165 2403	16	3	- - - - -	-	-	6148096	4	-
1765 -	10889742	13	10	145[illegible]0507	1	8	- - - - -	-	-	3660764	7	10
1766 -	11475775	5	8	240 4964	2	8	- - - - -	-	-	2549188	17	-
1767 -	12073956	-	11	138[illegible]4511	1	8	- - - - -	-	-	1770555	-	9
1768 -	11878661	2	7	151 7982	16	1	- - - - -	-	-	3230321	13	6
1769 -	11908560	16	5	134[illegible]8236	6	11	- - - - -	-	-	1529675	10	6
1770 -	12216937	14	3	142[illegible]6653	7	5	- - - - -	-	-	2049716	3	2
1771 -	12821995	16	9	171[illegible]1146	14	2	- - - - -	-	-	4239150	17	5
1772 -	13298452	2	3	161[illegible]9412	14	4	- - - - -	-	-	2860960	12	1
1773 -	11406841	3	8	147[illegible]3253	2	4	- - - - -	-	-	3356411	18	8